

1. Bock / Friderici Samuelis / Diss. De Notione
Immensitatis Dei amplificanda Com-
templatione magnitudinis Mundi,
Regionum 1766. Autor G. C. Rerward.
2. Bode / Christophorus Augustus / Protevan,
gelium Genesios Cup: III Vers: XV. Helm-
stadt 1763.
3. Bochner / D. philip Adolph: / programma, de
Christo filio Dominis, Halle 1765.
4. _____ programma, addita est illustratio
addita est. illustratio Loci 1 Corinthi XV, vers, 51,
Halle 1766.
5. _____ programma in Commentationem ad
illustrationem Actuum Apostolorum, 1766.
6. Buchner / D. Andreæ Elie: / programma in
diem natalem Christi, Halle 1768.
7. Carrack / Joh. Tob: / programma paracliti
Appellatione Spiritui Sancto tributa,
Halle 1764.

INAUGVRALIS DISPVATIO

22

VIRI

S. REVERENDI, EXCELLENTISSIMI, AMPLISSIMI

DOMINI

IO. AVGVST. NOESSELT

PROF. THEOLOG. ORDINARI IN HAC FRIDERICIANA

A D

IMPETRANDOS SYMMOS HONORES DOCTORIS S. S.

D. X. SEPTEMBR. HORIS SOLITIS ANTE ET POST MERIDIEM

PUBLICICE HABEBITVR.

EI, VT FAVENTES INTERSINT,

QVOS ROGARI MOS EST,

INVITAT

D. IOANNES SALOMO SEMLER

ORDIN. THEOLOG. EXDECANVS.

PROMOTOR LEGITIME CONSTITVTVS.

PRAEMISSA BREVI COMMENTATIONE

DE SAPIENTI, QVAM PAVLVS SECVTVS FVIT

DOCTRINAE OECONOMIA.

HALAE MDCCCLXVI.

APVD IO. GODFREDVM TRAMPIVM

Breui oratione Paulus doctoris ecclesiastici vniuersam provinciam, et SS. ingenuum iustumque vsum sic descripsit, 2 Timothei III, 16, 17. *πασα γραφη θεοπνευστος, ωφελιμος προς διδασκαλιαν, προς ελεγchon, προς εpanορθωσιν, προς παιδειαν, την εν δικαιοσυνη, να αργιος η ο τω θεω ανθρωπος, προς παν εργον αγαθον εξηρτισμενος.* Alienum est a nostro consilio, studiosius excutere eius carminis omnem causam (1); illud tantum obseruamus,

A 2

de

(1) Varie pars huius capituli prima solebat iam olim diuidi; *κε* enim, quod est ante *ωφελιμος* non in omnibus codicibus inueniebatur, itaque illud *θεοπνευστος* ad *subiectum* referebatur, quod postea plerique omnes solent *praedicato* addere. Omittit autem illud *κε*; *vulgatus*, *Tertullianus*, (siquidem clara est illa sententia de cultu *Feminarum* c. 3, legimus omnem scripturam aedificationi habilem diuinitus inspirari) auctor de *duplici martyrio*, inter *cyprianicas* *scriptiones*; auctor de XLIII. mansionibus, inter *Ambrosianas*; *Hilarius*, seu *Ambrosiaster*; *Clemens, alex.*, (citante eum *Wetstenio*, ad quem ista latinorum addenda sunt) *Origenes*, *Homil. 20*, in *Iesum Naue*, κ. *γραφη θεοπνευστος εσται, ωφελιμος εσται*, ita et in *Rufini* translatione, tomo 2. edit. de la *Rue*, p. 444. *inspirata*, utilis est; *Homilia 5* in *librum Iudicum*, similiter. Omisit etiam *Syra* scriptura, quae per spiritum scripta est, *ωφελιμος*) et *Copra* translatio; atque sic non raro etiam a posterioribus scriptoribus solet excitari. Videtur igitur *θεοπνευστος* antiquitus ad *subjectum* reiectum fuisse; sic et cardinalis *Perronius*, et *montensis* gallicae translationis

de libris V. T. hic praecipue sermonem esse; v. 15 enim dicitur, *Τιμο-
θεου* iam ἀπο Βρεφες τα Ιερα γραμματα vsu percepisse, τα δινομενοι ipsum
σοφισαι, εις σωτηριαν. Cum vero homines, ποιηροι και γοητες, πλανωτες
alios, και πλανωμενοι ipsi, iam hoc tempore solerent vti variis libris, par-
tim suis, partim aliorum, quos, honoris causa, ἀποκειρας nominabant (2):
regulam quasi *Paulus* suggestit, qua facile ii libri distinguantur, quibus
deus auctor interuenit; illi scilicet, qui his saluberrimis commendantur
fructibus; qui frugifero argumento doctorem σεφισαι, προς σωτηριαν alio-
rum hominum; ἀφελιμοι adeo προς διδασκαλιαν &c. cum contra aliorum
librorum vsu soleant et ipsi falsi doctores, et eorum discipuli, προκαπτεω
επι το χειρον, v. 13 et nihil auctoritatis a deo repetere possint. Videtur autem
hoc ipsum recte etiam transferri ad distinguendas librorum singulorum
partes praecipuas, quae non eadem omnes ratione et mensura istam utili-
tatem praestant; aliter enim futurarum, aliter praeteritarum rerum illae
descriptiones erudiunt, quae ad homines, vt humanam vitam viuunt, per-
tinent; aliter reprehensiones vitiorum, quibus mens contaminata est; ali-
ter informatio ad virtutem et mentis iullam compositionem, hominum
perfectionem adiuuant. Pro vario iam hominum statu, pro temporum,
vt mutantur cum hominibus, discrimine, ταν τε δεε ανθρωπων, αετιον esse
iubet *Paulus*, et vniuerse προς παν εργον αγαθον εξηρητισμενον, dei nempe
ipsum studiosum et fidelem imitatore; qui et earum omnium rerum, quib-
us hominum haec huius vitae ratio adiuuari potest, vsum et ministerium
sapientiae temporum et locorum mensura distinxit, et cognitionis humanae
salubris successus πολυμερως και πολυτροπως, vt tempora tulerunt, optime
procurauit. Hanc dei sapientissime administratam ad humanum genus
benignitatem *Paulus* tum saepius commemorat, tum *Ephes. I, 9. 10.* breui-
ter describit, ευδοκιαν, εις (3) οικονομιαν τε πληρωματος των καιρων. Neque
enim

lationis auctores, aliique sunt interpretati; vid. *Rich. Simon* nouvelles observations
chap. VI. Multo autem minus huius loci sunt feriorum temporum inueniuntur quae-
siones de inspiratione.

- (2) Solet ad nos iam haec descriptio, ἀποκειρας, secum ferre quasi hanc sententiam, vt
apocryphus liber exigui pretii sit, si comparatur ad eos, quos canonicos appellant;
aliter autem olim habuit; *secreti* libri, quos nefas sit in manus quasi pollutas veni-
re, erant ἀποκειροι. Eorum usus inter *graecos Iudaeos* praecipue valuit, iam ante
Christum natum; atque per *Alexandrinus Iudaeos* eorum auctoritas ad alios quasi per
manus fuit tradita.
- (3) *Alexandrinus* codex, vt clarior esset sententia: κατω των, latini olim non pauci, in
dispensatione, quasi & legissent, nisi scribarum errore casus sextus pro quarto alicubi
locum inuenit. *Ambrosius* tamen, repetit constructionem a praegresso κατω, iuxta
placitum suum, quod proposuit in eo, et (iuxta) dispensationem adimpletionis tem-
porum

enim eadem omnia omni tempore omnibus prodesse poterant; cum et pauca cognouisse olim aliis sufficeret, qui adhuc *νηπιος*, nondum adulta quasi humani generis aetate, vivebant; quos vel mitius copiosa intelligendi ratio ad suam felicitatis modum perduceret, qui tantam sacrescentiam virtutum seclerumque quasi familiam ipsi adhuc ignorabant (4). Itaque secuta demum per tempora opus fuit singularibus quibusdam et nouis salubris cognitionis adiumentis; temporis enim longius interuallum, quo hi ab istis seugebantur, ut vitiorum multitudinem, ita et noua mentis adhibendae rudimenta, ex dei sapienti prouidentia, secum tulit, quibus ad melioris cognitionis successus opus fuit. Eam rem non solum V. T. historia facile illustrat; quae post *κωνσ* olim *φυσια*, dei rebus Patriarcharum non vno ministerii genere admixti narrat *επιδητευματα*, et prophetarum inde recenset liberalia et publica studia, hominibus cunctis, non solum Iudaeis, destinata: sed etiam gentium aliarum historia comprobatur, quibus deus sapientissime opportunitatem prospexit, reperiendorum virtutis melioris seminum, tirociniorumque *ηθικων* partim minorum, partim nobiliorum; nec enim defuerunt iustitiae, temperantiae, pietatis in deum, in patriam, in parentes, frugifera exempla, ut eorum etiam, quae non in sensus cadunt, fides satis certa fieri atque ad alios tradi illa mitior vtiliorque disciplina potuerit. Est autem *πιστις* in deum summa animi virtus, quod *Philo* elegantissime scripsit (5): *μονα θεω, χωρις ετερω προσπαραληψεως ε εραδιον πισευσαι, δια την προς το θεου, ω συνευενημεθα συγγενειαν, facile enim χερμασι, δοξη, αρχη, φιλοις, υγεια τε καυ ερωμη σωματος, καυ αλλοις πολλοις fidere solemus.*

A 3

Tandem,

porum etc. Rem breuiter descripsit *Origenes*: *εις χριστην καυ εαυθηλη διοικησιν*, quae iam locum habet, cum tempus a Deo destinatum adesset. Itaque toties *Paulus my-* *stionum* esse scripsit (*την κωνστητη της σωτηριου*), quod praegressa per secula non fuerit auditum; scilicet tam luculenter et aperte. Seruis enim domini consilia non patent, *Ioh* 15, 15. *Galat* 4, 1 seqq. *Phil* autem et *1 Cor* plura sciunt.

(4) Sic non pauci antiquiorum scriptorum e christianis rationem solent reddere, cur hoc tempore Christus inter homines apparuerit.

(5) Allata sunt ista a nobis in paraphrasi epistolae ad *Hebraeos*, quam *Baumgartenii* commentario adicipimus, pag. 701. Ceterum utilissimam suo tempore operam nauarunt, *Clemens*, alex. et ceteri huius alexandrinae scholae *διδασχοι*, ad seculi quarti usque minus fausta iurta; *Eusebius* etiam, in *praeparatione Euangelica*, conquisitis exterorum e scriptis frugiferis sententiis, quae ad locum *ηθικων* pertinebant. Secuta per tempora quidem isto studio non videbatur adeo opus esse, postquam reperta erant multa decreta quasi longe augustiora, quae ad rem christianam dicebantur maxime pertinere; sed et illud aliquis recte statuerit, non parum detrimenti ad religionem christianam accessisse, quod externae societati aetius coniungendae dederunt plerique minus utilem operam: quibus tamen institutis atque adiumentis *καθολικη* illa atque interna religionis indoles ad omnes homines transferri amplius non poterat. Itaque videmus *catholicam* ecclesiam fere nominis tantum vano honore ex eo tempore uti,

Tandem, *ὅτε ἦλθε το πλῆρωμα τῆ χάριτος*, Gal. IV, 4, cum coire iam plurimae opportunitates possent, quae λογικῆς et πνευματικῆς λατρείας propagationem, atque humanae societatis emendationem feliciter adiuuabant: per Iesum, Christum, per Apostolos, per eorum successores, hoc demum tempore igitur saluberrima ad christianam illam ingenuam religionem perfectiorque informatio locum habuit. Sed nec hic *οἰκονομία* absuit prouida quasi in distribuenda doctrinae copia, et iusta parsimonia; ne profunderetur temere sine fructu atque emolumento, quod aliis demum, tempore quodam interposito, longe vtilius dispertiendum erat. Haec oeconomia et in Christi, quam gessit, prouincia, et in Euangelii, Apostolorumque scriptis, atque in priorum etiam seculorum descriptionibus, a nobis recte obseruanda est (6); multum enim facit, ad ferendam iustam sententiam, de isto, qui obtinuit olim, melioris religionis commendandae modo. Quod si vero plane negligitur, tum et isti, qui facillime se et suum sensum hominibus tot aliis praefere et se tantum amare solent, reperire sibi videntur, cum *Celfo*, *Porphyrio*, *Iuliano*, quae omnino contemnunt, despiciant, et vltro reprehendant; tum et nos ipsi facile aberramus, vt iusto vehementius statuamus, eadem omnia omnibus eodem modo et scitu et factu esse necessaria; atque hac ratione eos vltro offendimus, qui et ipsi ex animo amplectuntur potiorem et ingenuam christianae religionis indolem, licet de his illis rebus, quae ad animi perfectionem aut nihil aut ad omnes certe non similiter conferunt, pro suo intelligendi eas res modo arbitrentur.

Eminet autem praecipue *Pauli* eximia fides atque ingenua in docendis hominibus integritas, qui hoc vnum semper sapientissime secutus est propositum, vt salubri illa Christi-doctrina homines ad veram animi emendationem et virtutis perfectionem perducerentur; facile autem et eorum siue malignitatem siue ignauiam perspicimus, qui non communem inter homines perfectionem et felicitatem, sed suam rem maxime quaerunt, aut neglecta sapienti sollertia, ad tempora non attendunt, nec, quod *Paulus* faciebat, omnibus omnia fiunt, vt omnium, vt quidem locum varie habere potest, perfectio non impediatur. Atque si paulo diligentius

memo-

(6) Christi illa saluberrima disciplina diligentissime *οἰκονομῶν* seruauit; hominibus enim danda erat opera, et quidem liberaliter; vi autem cogi hominum ingenia et pectora non poterant. Itaque fatentur etiam ex iis, quos *patrium* nomine solent appellare, non pauci: temporibus datum fuisse ab Apostolis, non solum, quod circumcissionem permisissent, (*Isidorus Pelus. lib. 4. epist. 68. τῆς ἀσθεῖς σημεῖα βλεπόμενα ἐν χάριτι*,) sed et hoc, quod rarius expresse nomine Dei Christum adfecerint; fidei enim erat hoc ingenuum et liberale exercitium; imperari statim cunctis non poterat.

memoria repetamus historiae ecclesiasticae vniuersum quasi ambitum: multa quidem reperimus, quae ad externae aliquam religionis (7) societatem eiusque successus prosperos pertinent; sed paucos numero auctores suaforesque eius, quam Christus cum Apostolis praeiuit, liberalis religionis. Externam autem societatem Christus non praecipue instituerat, nec Apostoli eius imaginem της ἀληθινῆς καὶ πνευματικῆς λατρείας descriperunt. E ciuibus romanis graecisque christiani homines informandi erant; quorum animis si ingenua illa doctrina recte fuit instillata, tam non opus fuerat externo capite, (ista enim improborum hominum vita magistratus censurae subest,) et satellitio proprio, quam non fuit tot mille hominibus, qui Christum, cum nobiscum viueret, amabant, et qui ter mille numero, *Petri* commonefactione, animi ingenuam mutationem ipsi decernebant. Nempe quam paucos recentent, numero tam multi scriptores ecclesiastici! quam paucos recentent, qui conuersi a consuetis vitiis et improbo stupore, animum aduertere et virtutum vitiorumque ipsa primordia in mente sua oriri didicerint, iusti externarum exercitationum arbitri? (8) Atqui haec est christiana religionis arx; consistit enim in dei, quam Christus suffecit, cognitione, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, hanc *Paulus* studiosissime procurauit; aequissimus, facillimus aliorum, quae quis a Iudaeis, Graecisque antea sine

(7) Nempe paullo post Apostolorum ex hac vita discessum res christiana fere in deterius abiit; melior religionis indoles a paucioribus seruata fuit, qui tamen vix inuenerunt commendatissimae virtutis spectatores, tantum abest ut iis praecones contingerint et laudatores. *Martyrum* nomina, nescio quo fato, obscurarunt omnia; licet nec *Iohannis*, nec *Iacobi*, nec *Stephani* eadem apostoli studiosus collauderint, nec osibus colligendis tanta cura impensa fuerit ab his eius temporis christianis. Atque, quod mirum est, placet et hodie plerisque martyrum gloriabunda historia, licet incertissima sit narratio, atque incerta martyrii causa atque indoles. Hinc autem funesta illa religioni ingenuae osfilegia, superstitionum nouarum ferax seminarium; hinc vigiliae, et reliquiae; hinc sanctorum continua sed torporis illiberalis plena commemoratio. Inde episcoporum *ἱεραρχία* atque *δυναστεία*, et longum, quo Clerus constabat, satellitium, leuitici ministerii sacrificiique restituendi parum christiana sedulitas; his igitur caerimoniis sacra et sancta tandem ita accessit auctoritas, ut nemini iam christiano esse liceret, ut maxime Christi et Apostolorum exempla virtutemque ingenuam referret, nisi his maxime uti vellet et adiumentis et mysteriis, si placet, augustioris religionis.

(8) Fuerint suum secuti consilium atque ingenium historici istorum temporum scriptores, qui *haereticorum*, *martyrum*, *miraculorumque* si non suppetebant Ioci, christianarum rerum argumentum, quod perferberent, fere non habebant. His autem rebus et nos, quasi eximii atque frugiferis, operam hodie dare, minus conuenit; istorum temporum fuerunt ista, ut solent interpretari, decora, commoda, adimenta; nostrae autem aetati tam nihil omnino profunt, ut impedimentum christiana religionis virtutisque καὶ ἀληθείας oporteat eum arripere pro occasione, qui amare haec unice atque requirere velit.

sine pravo suo consilio, imbiberat, arbiter; facilius enim et iustus, si mentis deprauatio et peruerfitas abest, intelligendi varietas mutuo christianae virtutis exercitio, aut emendatur sensim, aut toleratur, quam omiſſa animi emendatione, aduersus haereses continua, et atrox et inutilis, et iniusta, habetur quaestio. Vos non ita Christum didicistis *Ephes. IV, 20* seqq.

Breuitur iam repetemus quaedam quasi documenta, eius, qua *Paulus* isto tempore vsus est, docendi oeconomiae. Atque hoc loco potest primum illud recenseri, quod vniuersè euangelii ab ipso praedicandi rudimenta sapienter ita descripsit, vt diligenter caueret aliorum atrocem offensionem. Nempe poterat, si quis alius, quod et ipse aliquoties, cum opus esset, commemorat, sua insigni ad nouos auditores auctoritate vti, et vel centum mysteriis, si mysteria praecipue commendabat, fidem omnino poscere; anathemata dicere, si quis, quam ipse, aliter mente conciperet alicuius doctrinae λογον, rationem, et connexum. Sed alia via se ingredi profitetur, 1 *Cor. 9, 19* seqq. Ita cum inter *Galatas* primum religionis christianae fundamenta poneret, οικονομικας *Galatas* docuit, interposito demum tempore quodam ἀληθευων, cap. *IV, 13-16*, nempe, cura iam periculum christianae virtuti a iudaismo immineret, et liberalis plurimum hominum perfectio externarum caerimoniarum inepta appendice obraenda esset. Idem tamen *Paulus* adeo sibi et suo honori non studuit sed τη σατηρια aliorum, vt *Hierosolymis* ipse cesserit προς ἀρετη τη υποταγη, *Gal. 2, 5 (9)*, vt ibi illa temporaria lex perferretur, de seruandis externae vitae limitibus quibusdam, ne Iudaei a Christianis omnino atque atrociter abhorrerent. Aliis igitur, quorum in opinando atque intelligendo imbecillitas aliter vinci non poterat, lubentissime et humanissime, summæ rei causa, inferuit; non postulauit, vt suam omnes sententiam sequerentur. Itaque et *Thessalonicensium* ipse commemorat ἐνεχηματα της πίστεως, quae velit, vt opportune fieri posset, καταρτισαι, 1 *Thessal. 3, 10*. De *Corinthiis* etiam ipse narrat, γαλα υμας ἐποτισα, και ε βαρωμα. Deinde *Paulus* non spernit quasi minus christianum atque deo, et hac omni causa indignum ἐνεχημα, istam interpretandæ SS. V. T. consuetudinem, quæ allegoria constat; hoc enim interpretandi genus inter graecos iudaeos isto tempore praecipue et maxime valebat, ex *Alexandrina* schola propagatum, non sine dei numine atque auspicio, qui ista quasi παιδαγωγικα exercitia, quibus constabat antiquissi-

(9) Omiſſa ista negatione, ad, statuimus a Paulo ibi scriptum fuisse, de qua re copiosus egimus in additamentis ad *Baumgartenii* commentarium in minores *Pauli* aliquot epistolas, qui commodum et prelo exhibet. Hanc sententiam et *Müllerus* et illustris *Micheletis* recte secuti sunt, quam *Nicolaus Zegerus* iam seculo 16 praesumerat.

tiqumissimum cognitionis melioris ministerium, sapienter hoc tempore ad Iudaeos transfuserat. De hac causa vel vnus *Philo* locupletissimus testis haberi potest, partim in commentario de *vita contemplatiua*, partim suis ipsius scriptioibus, quae partem historicam librorum *Mosis di' opoiouan, ev all'logouais*, solent luculenter interpretari; vt iam non opus sit *Aristobuli* et aliorum commemorare similes *εγνωσεις*, aut *Pharisaeorum αρεσεις*, quam *Iosephus* saepius collaudat. *Σαρκα*, et *ψυχην* seu *πνευμα* solent isti auctores in lege et historiis distinguere, quemadmodum *interiorem* et *exteriorem* hominem iam *Plato* intelligendo sciunxit (10). Tum et illud non est negligendum, *κατ' ομοιωσιν Paulum* saepe sententias afferre ex illis libris, qui solebant inde ab aliquo tempore inter Iudaeos Graecos celebrari; nempe si viles essent istae sententiae, ad *διδασκαλιαν* cet. ob infirmum ingenium, ad deum referendae erant veritatis auctorem; si animi iustum sensum transferebant ad hanc rem, quam *Paulus* agebat, cur non iis ad istos homines vteretur, et si in libri cetera serie fabulis et *μυθοις* quibusdam inuolutae erant? Ita *Samaritani* exemplum *Christus* collaudauit, quod virtutis ingenuam indolem exprimebat, et si *Samaritani* ab opinionum varietate Iudaeis publice adeo exosi erant. Eius autem generis ista non obscura exempla adferre placet (11). 1 Thesal. 2, 16 *εφθασειν επ' αυτους η οργη εις τελος*, his verbis recitatur in Testamento *Leui*, inter XII. testamenti Patriarcharum, §. 6, sine. Gal. 5, 6, et cap. 6, 15 *ερε περιτρομη τι εσιν, ερε αρεθουσια, αλλα καλη κτισις*, est sententia, e libro *αποκερυφου*, quem *Mosis απουκαδυσιν* dixerunt; sicut notauit *Photius*, ad *Amphilochium*, quae est. 183. *Georgius Syncellus*, et scholiorum auctor, quae exstant in margine duorum graecorum codicum epistolae ad *Galatas*. Nomina ista, *Iannes* et *Mambres* (12), 2 Timoth. 3, 8, dicit *Origenes* exstare in libro *αποκερυφου*, cui

(10) Haec interpretandi ratio non magis contra Iudaeos ipsos quam aduersus eos etiam solebat postea adhiberi, qui Hebraeorum libros sacros, quasi deo auctore ob argummenti *αδευου* indignos reiciebant; itaque, quod *Origenes* aliquoties commemorat, hanc *allegoricam* intelligendi viam *Marcion* inter novos christianos propagari noluit; quia christianae religionis ingenium a Iudaica ista omnino abhorreat.
 (11) Nempe e *Pauli* tantum epistolis colligimus; itaque ista iam omittimus, quae ad scriptiones alias pertinent; e. c. in *Iudae* epistola, quae de angelis recitantur, v. 6. 9. 14. ex libro *Enochi* defunta; quod, post *Terrullianum*, vel oculis nostris videmus, si fragmenta libri ea legimus, quae a *Georgio* Syncello, auctore chronici *alexandrini*, aliisque scriptoribus seruata sunt; quae iam e *Fabricii* codice V. T. pseudepigrapho facile possunt repeti. Ad *apocalypsin* autem non parum confert *Esdrae* liber *quartus* etc.
 (12) Vid. *Fabricii* codex V. T. pseudepigr. tomo I. p. 813, seqq. *Abulpharajus* scribit: *Paulum* defumisse ex *Aridamuniso*; nomen auctoris haud dubie corruptum; *Aristae* de Iudaeis olim scriptioes ferri solebant; ex eo forte putauit hinc *Paulum* ista sumisse.

cui titulus *Iannes et Mambres liber*. Illud autem carmen, 1 Cor. 2, 9, quod oculus non vidit, et auris non audiuit, reperit idem *Origenes* in *secretis* (ἀποκρυφίς) *Eliae*; atque *Ephes.* 5, 14, *surge, qui dormis* &c. ex apocrypho quodam libro quidam recentent, siue *Eliae*, vt *Epiphanius* designat; siue *Ieremiae*, vt auctor scholii in codice MSto graeco seculi IX, quod *Montfauconius* in diario italico descripsit (13.) Tandem et illud obseruamus, Paulum hic ibi *ἐνοικίς* atque *λογοίς* vti in rem suam, sine definitione; quibus Iudaeorum ista pars iam adiueta fuerat e. c. Legis promulgationem δὲ ἀγγέλων factam esse; ὁ δὲ ἀγγέλων λαλήσεις *λογος*, διαταγῆς δὲ ἀγγέλων, qui angeli fuerint ad hoc vsque tempus ἐπιτροπῆς et οἰκονομῆς, quorum sub auctoritate et potestate Iudaei fuerint, vsque ad Christi ἀπολυτρώσῃ (14); iam vero, post Christum, non opus esse, vt quis vltra ab iis legis custodibus metuat; legem, cuius vindices timebantur, iam neminem eorum obligare, qui Christum spei suae locupletissimum auctorem sequantur. Ad hanc οἰκονομίαν possint non sine ratione et illa referri, quae 1 Thessal. 4, 13 seqq. 2 Thessal. 2, 13 seqq. exstant; fuerat certe inter Iudaeos graecos peruulgata ista quasi sacra sententia, (ex conficta illa translationis τῶν LXX sacra historia,) de instante, sub finem sex mille annorum mundi, ingenti orbis terrarum mutatione, abolenda omni idololatria, et regno Messiae in hac terra per mille annos. Ex libris certe apocryphis haec opinio propagari solebat; e propheta *Enochi* praecipue, quae angelorum, qui reuelarint, auctoritatem (libris mosaicis non inferiorem,) ita ad alios transmissit, vt et plerique quatuor per secula christiani in

(13) *Fabric.* ibid. pag. 1072. et 1109.

(14) Neglecta ista οἰκονομία, quae ad Iudaeorum ἐνοικίς respexit, secuti iam christiani plerique omnes priorum seculorum scriptores, Christi omnem fere prouinciam ad malos spiritus et mortis imperium destinarunt: ut humana specie eos falleret, atque alliceret quasi diabolum et mortem, et auderet et Christum aggredi hocque scelerare et flagitio ius suum in peccatores homines perderet; hac autem ratione homines ereptos e mortis potestate, ius ἀθανάσιος recepit. *Cyrillus* adeo et *Theodoretus* in auctario operum per *Io. Garnerium*, p. 50. *Cyrillus* in epistola, quae est initium τῶν πρῶτων πρὸς τὸν Εὐφροσῆν συνοδῆ, p. 9. videatur et p. 157. 159. etc. Plura hic ibi collegimus in προσηλαστικῇ ad *Theolog. Polemicam Baumgartenianam*. *Ambrosiaster* saepissime et clarissime, atque vt verbo dicam, plerique omnes seculorum 4. scriptores; e quibus non pauci aut mediocri loci his verbis dicunt, Christum se (corpus humanum) diabolo obtulisse, licet ludicram fere pugnam informant. Huius autem generis et alia successerunt patrum decreta, quae fas non fuit omnino consecrare: quibus omnibus fere sanae religionis vis ad posteros periiit: de martyrum apud deum intercessione pro viventibus, de oblatione et tandem sacrificio in altari pro mortuis et viventibus etc. Tempori ista danda erant, sed non ad homines omnes, quasi mysteria et casta sacra, transmitti debebant.

in eadem sententia fuerint, vigillasque et ieiunia multi hoc nomine seruariant, quia instaret inopinatis dies Christi. Sed et aliis in locis (15) huius generis ἐνοικίαι occurrunt, quae ad *οεκονομίαν* docendi, non ad salubrem et frugiferam veritatem καθολικην pertinent.

Sed sufficiunt ista nostro consilio; vt in memoriam reuocemus omnibus, qui similem ad nostrae aetatis homines doctrinae christianae salubriter propagandae prouinciam gerunt, quo studio, qua cura, solertia et sapientia egerint hanc causam et Apostoli et eorum ingenui (16) successores: quorum frugiferum exemplum et nos imitari conuenit in procurandis auertendisque et vitandis iis, quae ad nostram hanc aetatem aut adiuuenti, aut impeditanti iam habent ingenium. Atque hanc in rem deus feliciter cedere in *Fridericiana* nostra iubeat honestas et publicas caerimonias, quas inter Scripturae sacrae doctoris solemne nomen impertientium est Viro summe Reuerendo, Amplissimo, doctissimo, *Io. Aug. Nüsselt*, Theologiae Professore bene merito, collegae coniunctissimo! Cuius, est

B 2 non

(15) Eum in locum referri possunt descriptiones istae, quae spirituum varios ordines videntur recensere, θεωνοι, κυριοτητες, αρχαι, ἕξαις, ἕξαις τε καὶ τὰς, ἀρχων τῆς ἕξαις τε ἀρεῶς, τε πνεύματος, τε νῦν ἐνεργητος etc. quod postremum carmen *Cosmas In-*dicopolensis non male sic illustrat, vt το νῦν referat ad hoc, quod amissa priori ista ἀρχαι, et a legitimo ministerio deiectus spiritus ille iam homines agit et ad pestiferam vitae rationem trahat; lib. 2. topograph. christian. p. 150. edit. *Montfaucon*. Iudaeorum certe multis opinionibus locum de angelis eximie amplificatum, et prouinciam Christi a non paucis sic describi solitam fuisse, ut sibi quasi rursus orbis terrarum dominium vindicet, inter eruditiores satis constat: Itaque et *Origenes* historias de *deamoniaciis* solebat οἰκονομῶν dicere. Has igitur res non opus est ut inter augusta decreta christiana referamus.

(16) *Ingenios* Apostolorum imitatores designauimus; nec enim ignoramus vastos istos mendaciorum et fraudum οεκονομῶν, qui iam inde a primo seculo fictis et falsis multis scriptionibus, quas vel *Christi*, *Pauli*, aliorumque nominibus commendare ausi sunt, non diuinam inter homines mentem et virtutem liberalem, sed domestica stultia atque instituta promotum ierunt. Atque non paucos etiam posteriorum temporum scriptores auctoresque ista fere continua pellis afflanit; qui, ne auctoritas et vetustatis grauitas suis suorumque deesset decretis, (de rebus, quae ex scriptura sacra omnino definiti non poterant;) multorum nominum, quorum fuit eximitus honor, abusi sunt splendore. Scimus autem ei rei iam hic suum locum non esse; itaque id tantum admonemus, *Athanasii* nomine multa a graeculis conficta esse, quibus vel adhuc eruditi solent quasi integerrimis uti scriptionibus. Quis enim non miretur, *Montfauconium* in collectione noua, tomo 2, laetabundum edidisse *λογον περὶ πίστεως μεζονα*, *Athanasii*, si placet, opusculum; cum, si quis non imperitus legat, statim reperiat, esse graeculi serioris ineptam rhapsodiam; cuius auctor adeo fuit negligens, vt non animaduerterit, eadem omnia bis se exscripsisse; conf. e. c. 19. *πορευμισσιν* etc. cum e. 28. sub finem p. 14. Aliis multa sunt ex oratione tertia in *Αθανασίον*, (sequidem et istae placent,) et ex sermone, de incarnatione verbi, tomo I. operum *Athanasii*.

non est obscurum vel apud externos nomen, lubenter tamen laudabiliter gestae vitae breuē recensioem, quam ipse scripsit, legent et domestici nostri, academiae amatissimi ciues, et exteri, praeclari Viri, quos iure suo non paucos habet, fautores et amici.

IO. AVGVSTVS NOESELLT, Halensis, natus sum die II. Maii anno huius saeculi XXXIII, matre REGINA ELISABETHA SCHVLTZIA, adhucdum per Dei gratiam superflite, patre IO. AVGVSTO, mercatore non ignobili, viro, cuius prudentia, probitas ac liberale publici commodi studium, etiam post mortem laudatur a bonis ciuibus, qui eum cognouerunt. Qui vt erat ipse veracē probitatis aequae amans ac simulatae religioni inimicissimus, et mirifice delectabatur literis atque philosophia in omni genere vitae, non modo primum me tradidit magistris, quos nancisci posset, optimis, sed etiam, quoad vacuus a negotiis erat, omnes ita mecum sermones instituebat, vt narrando, percunctando, iudicio etiam suo interponendo, et ingenium acueret meum et animum vitamque ad veritatis atque honestatis amorem fingeret. Nam perpetuo haec ingerebat mihi: non esse temere assentiendum nec quidquam probandum, nisi quod esset recte versatum in vtramque partem; numquam sine cognita causa animam vel sententiam aliorum protinus condemnandam, praesertim in rebus, quae ad religionem vel virtutem pertinerent; omnes pariter amandos, nec propter turpitudinem lucri aut metus cuiusdam vanitatem, veritatis, fidei, iustitiae prodendam causam; recte faciendum esse et constanter, cetera committenda Deo, qui numquam suis sit defuturus. His aliisque admonitionibus assiduam adiungebat eamque quotidianam exercitationem in legenda sacra scriptura, cuius sensum et vsum suo modo quaestionibus demonstrabat. Quae dici non potest quam mihi profuerint, vt nisi laudassem iucundissimam earum rerum memoriam, viderer mihi etiam pietati in Deum parentemque parum satis fecisse. Posthaec deductus in scholam orphanotrophei, quae erat praeclaris magistris ornata, ibi sex annos exegi in studiis bonarum literarum. Atqui me tum nihil magis tenebat quam amor historiae et antiquitatis vniuersae, ita vt paene constituerem eo studia mea omnia conferre, praesertim eum, ductus illo amore et cupiditate cognoscendorum ex omni genere librorum, coepissem perlustrare quicquid veniebat in manus pertinens ad historiam librorum et progressionum cuiusvis disciplinae. Quod vt me multum adiuvit postea, vt valde mirer plerosque ita negligentes esse huius vel artis vel studii: ta-

men

men saepe me oportuit poenas dare imprudentiae. Nam quod sit iis qui in malos aut negligentis magistros incident, hoc mihi quoque accidit, ut, dum sequor vagas laudes librorum praesertim ab auctorum suorum celebritate ductas, quibus nihil potest vanius esse, magnam temporis iacturam facerem miserabilibus aut valde ieiunis libris legendis. Omnino ab hac parte olim admodum mihi defuerunt bona consilia; quibus si adiuvarentur adolescentes vel in scholis vel statim a principio academicae vitae, ut a peritis discerent, qui libri sint quovis in genere optimi, quod pretium cuiusvis et quasi character in utramque partem, itemque quomodo sit cuique, ad facultates suas et profectus accommodate instituendus literarum cursus; o! quam possent plus et longe melius proficere quam nunc fieri videmus. Atque ego tum temporis coeperam quoque tractare scriptores veteres graecos et latinos, quibus valde delectabar, quamquam, ut sumus pueri, magis haerebam in singulorum verborum elegantis et conquirendis moribus veterum ac rebus gestis. Verum tamen diuturna bonorum scriptorum lectio, in primisque admirabilis illa cogitandi scribendique subtilitas, quam in CICERONE admirantur omnes qui iudicare his de rebus possunt, atque aurea praefatio, quam CICERONI suo ad STIGLITIVM praemisit ERNESTIVS V. V., mox me ab errore liberauit, atque docuit me aliquid maius quaerere in istis thesauris. Nam profecto valde horum bonorum imperiti sunt aut ad ea sentienda hebetes, qui non animadvertunt, quanta in his, praesertim in CICERONE, disciplina sit non modo bene scribendi (ceteri vix unquam fuit, qui illam orationis Tullianae, ut ita dicam, frugalitatem expresserit, quam plerique ne vident quidem) sed etiam subtiliter cogitandi ac uendique ingenii, imbuendi denique nobilissimis sententis animi et quasi pectoris ad eximiam virtutis altitudinem roborandi; ut me vehementer poeniteat nouitiae barbarici, quae in scholis, pro talibus magistris illiberales artifices substituit. Sed ad me reuertar.

Delatus igitur ad academiam, anno huius saeculi quinquagesimo hunc arbitrabar cursum tenere debere, ut audirem optimum quemque, qui tum apud nos literas profitebatur eas, quas mihi delegissem, nec alienorum librorum confusa lectione ingenium obtunderem. Itaque in vniuersa Theologia BAWMGARTENIVM *roy mandel-tyy*, KNAPPIVM et FREYLINGHVSIVM V. V. VV., in philologicis disciplinis STIEBRITZIVM, V. Cel. qui hoc tempore summa cum laude academiae gubernacula tenet, Ven. MICHAELIS et IO. SIMONEM V. V., in Historia WIDEBVRGIVM

in philosophia denique et mathesi MEIERVM et WEBERVM, V.V. Cel. praecipue sequebar. Atque cum valde mouerer desiderio humaniorum literarum, quarum tum vix erat in academia opportunitas, iis privato studio addiscendis, quod reliquum erat a lectionum repetitione tempus fere tribuebam. Conciliabat etiam mihi studiorum similitudo quosdam humanissimos adolescentes, quibuscum et publice apud praeceptores et priuatim disputando scribendoque ingenium linguamque exercebam; quas exercitationes, fateor, mihi plurimum adiumenti attulisse.

Finitis his academicis studiis disputatione, quam praefide BAUMGARTENIO, defendebam per occasionem sacrorum, quae tum in memoriam pacis religiosae celebrabantur, visum fuit patri multis de causis, valetudine etiam valde labefactata, vt alias terras, academias in primis, inuiserem; quare sub finem A. LV. plerasque Germaniae partes, Heluetiam, Galliam denique coepi peregrinare. Quo in itinere quam fuerim liberalem Dei curam infinitis expertus modis, longum est dicere; hoc vnum cum verissimo pietatis sensu profiteor, vbique mihi contigisse non opinanti incredibilem virorum doctorum humanitatem, qui et ipsi apud se res et consilia mea adiuuarent, et aliorum mihi literis suis liberaliter benevolentiam conciliarent; in quibus si venerandos et celeberrimos viros, SEMLERVM nostrum, DIETELMAIERVM, RIDERERVM, WILLIUM, Altorffinos, VRLSPERGERVM, COTTAM, ALTMANNVM Bernatem τὸν μακαρίτην, et STRASBURGERVM, Ecclesiae nostrae apud Geneuenses Pastorem, tanquam praecipue de me meritis nominauerim, parum fecerim ad grati animi significationem, sed dabo operam, vt eos, haec in me contulisse, numquam poeniteat. Ac erat animus paullo diutius commorandi Parisiis, vbi vix coeperam locupletissimis bibliothecis et virorum quorundam doctorum consuetudine vt, cum triste apud nos exortum bellum parentes valde sollicitos cogeret reditum vrgere meum, quod impediuit etiam, quo minus mihi paterer a GRESNERI humanitate persuadere, vt studiorum caussa apud Gottingenses manerem. Itaque mense Nouembri A. LVI. in patriam redii et sequente anno ab Amplissimo Collegio Philosophorum petii ius docendarum bonarum literarum, quo impetrato institui scholas ad liberales artes et interpretationem sacrae scripturae: quod postremum consilium eiusque fructus semper habui et habeo in singularibus beneficiis, quibus me Deus ornauit, id quod facile agnoscent, qui viderint, quam verum sit illud: Theologum in scripturis nasci oportere. Nam cum visum esset Deo, vt ante hos sex annos per

REGEM CLEMENTISSIMUM ad Theologiam in hac academia tradendam vocarer, cui hos duo ante annos accessit cooptatio in Collegium Theologorum Halensium: pulchre intellexi: non casu aliquo factum esse, ut ita praepararer ad hanc disciplinam suscipiendam; si quidem quotidie magis sentio, quanta vis sit non modo in his ipsis humanitatis literis sed etiam in curiosa illorum veterum Graecorum Romanorumque scriptorum lectione ad legitimam Scripturae S. interpretationem; ad quam quae perspexerim in primis facere, ceteraque studiorum consilia et quasi ansas, possem hic narrare literarum studiosis forte aliquantum profutura, nisi me impedirent huius narrationis angustiae. Hoc quidem vere dico et saepe sum professus, ut hanc unam rectam Theologiam esse arbitror, quae e sacris scripturis hausta ad animi vitaeque probitatem transferatur: numquam me posse sine iucundissimo animi mei sensu hoc diuinum beneficium mente recollere, quod et illa via me ad Theologiam vel discendam vel docendam duxerit et me mature docuerit, quam sint in vera probitate animi omnia ad bene beateque viuendum. Quem mihi animum feruet Deus O. M., ut nunquam vixisse poeniteat, sed tanquam *ἔργα τῆς ἀνεναντιότητος* reperiar tempore eo, quo veniet Dominus noster Iesus Christus ad mercedem iis dandam, qui perenni studio ad beatam immortalitatem contenderunt.

De libellis meis vix habeo quid dicam; sed, si tanti est istos commemorasse, ut consuetudini obsequar, hi fere sunt:

1. Admiranda prouidentiae diuinae vestigia in pace Passauiensi 1552 et Augustana 1555. disp. secularis praefide Baumgartenio, 1755.
2. de Magistro Equitum, ex antiquitate Romana, ad C. A. Struensæ V. C. diff. 1757.
3. disp. III. de vera aetate scriptorum Tertulliani 1757.
4. Ad locum Io. VII, 37-39. progr. rec. 1766.
5. Interpretatio grammatica capituli IX. epistolae Pauli ad Romanos rec. 1765.
6. Umschreibung der beyden Brieffe Pauli an die Corinthier, quam adiunxi Baumgartenii commentario in utramque illam epistolam.
7. de iudicio miraculorum caute ab interprete instituendo diff. A. et R. I. G. Stellwagen Frif. Orient. 1762.
8. de discernenda propria et tropica dictione diff. A. R. E. F. Ludeke Magdeb. 1762.
9. de Catenis Patrum in N. T. obl. Aucf. I. S. F. Augustin. Berolinate. 1762.

10. Pax inter homines restituta tamquam fructus mortis I. C. progr. 1763.
11. Vindiciae loci de iustificatione Rom. III, 21-28. A. R. C. F. Kahilo Gryphiber-
genfi, 1765.
12. Vertheidigung der Wahrheit und Göttlichkeit der christl. Religion, 1766.
13. De fide tamquam fonte B. Opp. et verae virtutis diff. A. R. C. W Reichhelmo,
Vearomarchico, 1766.

Iam cum ceteris legitime peractis, ad capeffendos a Viro dignissimo honores theologicos, nihil desit, quam publica solemnitas, atque post fausta omnia, quae omnino implenda accepit, augustalis formulae auctori-
tas: constitutus est, ad rite peragendam eam caerimoniam dies 10. Septem-
bris. Itaque, Magnificum dominum Prorectorem, Perillustrem acade-
miae directorem, reliquumque spectatissimum academiae senatum, atque si-
fas est, serenissimum Principem *Anhaltinum*, aliosque nostrae rei fautores,
tam ex Heroum liberali ordine, quam huius vrbs magistratu dignissimo,
illustrissimos etiam comites, generosissimos Barones nobilesque, cunctos-
que in Fridericana commilitones ornatissimos, vt ius fas quemque est,
studiosissime rogamus: vt interesse et fauere academicae velint caerimo-
niae; et communia suscipere vota, vt ea res publica et priuata vtilitate,
ad nos posterosque, non careat. Feliciter! P. P. in regia Fridericana
d. 9. Sept. 1766.

78 L 1708

ULB Halle

3

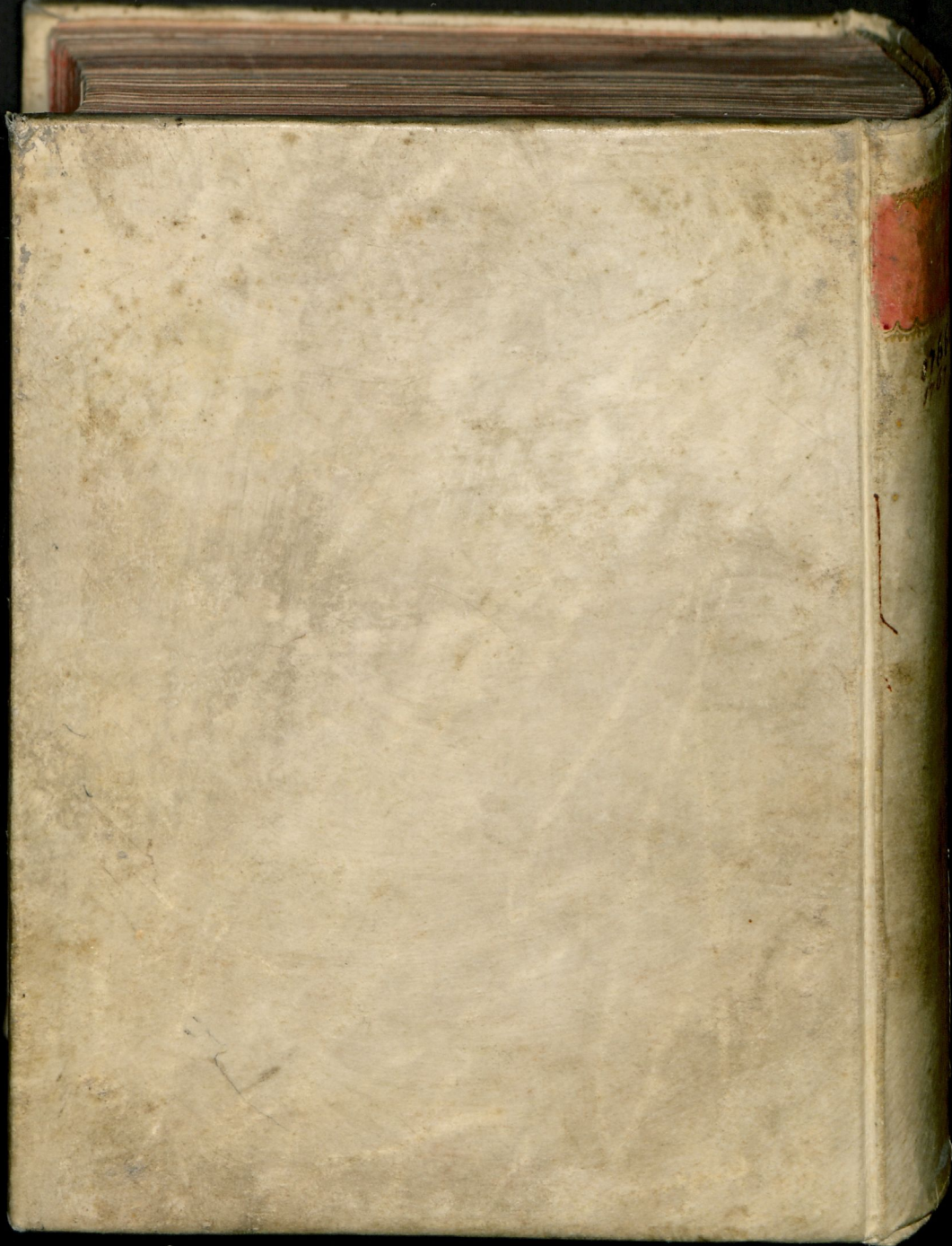
002 390 507

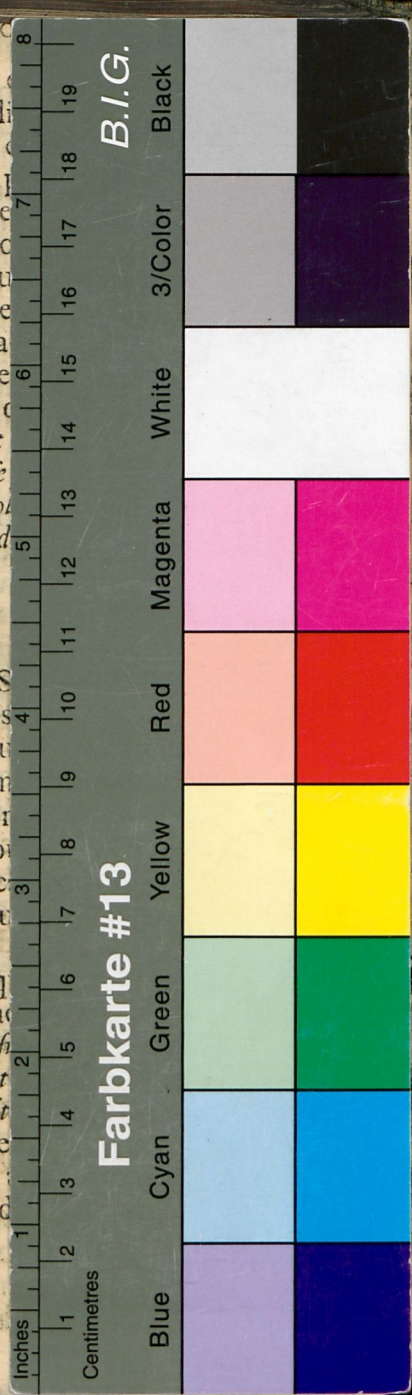

Sb.

Hi. 100.

B.I.G.

Farbkarte #13

INAVGVRALIS DISPVATIO

27

VIRI

S. REVERENDI, EXCELLENTISSIMI, AMPLISSIMI

DOMINI

IO. AVGVST. NOESSELT

PROF. THEOLOG. ORDINARIII IN HAC FRIDERICIANA

A D

IMPETRANDOS SVMMOS HONORES DOCTORIS S. S.

D. X. SEPTEMBR. HORIS SOLITIS ANTE ET POST MERIDIEM

PVBLICE HABEBITVR.

EI, VT FAVENTES INTERSINT,

QVOS ROGARI MOS EST,

INVITAT

D. IOANNES SALOMO SEMLER

ORDIN. THEOLOG. EXDECANVS.

PROMOTOR LEGITIME CONSTITVTVS,

PRAEMISSA BREVI COMMENTATIONE

DE SAPIENTI, QVAM PAVLVVS SECVTVS FVIT

DOCTRINAE OECONOMIA.

HALAE MDCCCLXVI.

ABVD IO. GODOFRVDVM TRAMPIVM